

Kongens proklamasjon om krigens fortsettelse 7. juni 1940

Det omstridte uttrykk har ingen reell betydning, hevder advokat Sven Arntzen
Langeland forholdsvis sitt kringkastingsforedrag om befolknings spørsmålet i Tyskland

I Langeland-Bergsviksaken behandlet retten i går ettermiddag følgende tilalepunkter mot Langeland:

«Et av de verste eksempler var forholdet med riksadvokatens gjengivelse av Kongens proklamasjon fra Tromsø 7. juni 1940. Riksadvokaten sendte ut denne proklamasjon for at den skulle være til rettledning for dommere og påtalemyndighet. Egentlig var det i hele det oppsettet som Koht hadde laget bare et eneste ord som hadde noen som helst interesse i forbindelse med rettsoppjøret. Det fantes en setning som var gjengitt i riksadvokatens rundskriv således: «De (Kongen og Regjeringen) vil så langt det er gjørlig opprettholde det norske rikets selvstendighetskrig fra fremmed land».

Det var ordet selvstendighetskrig i denne setningen som var så viktig. Nettopp på grunn av disse forhold var ordet selvstendighetskrig så avgjørende, og påtalemyndigheten brukte den nevnte setning som bevis for at Norge var i krig også etter kapitulasjonen i Nord-Norge den 9. juni. Den brukte det også som bevis for at de mange tiltalte måtte vite og forstå at Norge fremdeles var i krig. Hvis de ikke skjønnet at Norge var i krig kunne de nemlig ikke dømmes etter landsvikanordningen eller etter straffelovens § 86. Ordet var således aldeles avgjørende. Det var som sagt det eneste ord i hele proklamasjonen som spilte noen rolle. Men etter at alle myndigheter og domstoler et par år hadde handlet etter dette rundskriv viste det seg at ordet var feilaktig. I proklamasjonen sto det ikke «det norske rikets selvstendighetskrig», men det sto «det norske rikets selvstendige liv». Riksadvokaten hadde altså ikke sørget for å kontrollere at det eneste viktige ord i den lange proklamasjonen var riktig i hans rundskriv.....

I riksadvokatens rundskriv var det heller ikke opplyst at dette var et tilfeldig uttrykk av en avis som ingen hadde kontrollert. Alle mennesker vet at alle aviser er fulle av trykfeil. At man da gjengir et avisutklipp som offentlig dokument, uten å opplyse hvorfra man har hentet det, er noe av det groveste vi har sett».

Om videre:
«Justisministeren leverte i et foredrag i januar en statistikk over antall straffede innen forskjellige kategorier. Han hemmsliholdt antall kvinner som er straffet økonomisk fordi de ikke har brutt det høytidelige løfte de avga ved sin vielse. I den endelige statistikk over rettsoppjøret kan vi vente å finne følgende rubrikk: «Antall kvinner straffet for ikke å ha brutt det løfte de avga foran Herrens alter» (§ 32). Det blir en ekstra interessant rubrikk».

Det siktes her til en bestemmelse i den opprinnelige landsvikanordning om at erstatningskrav uten hinder av særlige fremmes overfor et bo, hvor den ene ektefelle hadde gjort seg skyldig i landsvik selv om den annen ektefelle ikke hadde vært medlem av NS. Bestemmelsen gir ikke adgang til å legge straff.

Som vitne avhøret advokat Sven Arntzen som først forklarte seg om tilfellet «Olava». Allerede den 18. november 1945 sendte han som riksadvokat en rundskrivelse til statsadvokatene om at i saker angående passivt medlemskap i NS,

som ikke hadde vart lenger enn til den 22. januar 1942, da forordningen om medlemskapets straffbarhet ble kunngjort fra London, skulle man benytte påtaleunntaelse, hvis det ikke forelå særskilte omstendigheter. Advokaten kjente bare et par tilfelle, hvor denne instruks ikke ble fulgt, og det var nettopp fordi det forelå særskilte omstendigheter.

Angående rundskrivelsen om Kongens proklamasjon forklarte advokaten at det etter hvert ble flere og flere tiltalte i landsvikanaker som påberopte seg at Kongen i en tale i Tromsø den 7. juni 1940 hadde uttalt at etter kapitulasjonen i Nord-Norge var Norge ikke lenger i krig. For å få brakt på det rene hva Kongen virkelig sa i sin tale, anmodet vitnet daværende statsadvokat Jens Chr. Meilbye om å undersøke i Universitetsbiblioteket hvordan avisene i det frie Norge hadde referert Kongens tale, og man fant da et fotostat av en artikkel i bladet Finmarken, hvorav det fremgikk at Kongen hadde uttalt at han og Regjeringen hadde funnet å måtte bøye seg for overkommandoens beslutning om å gi opp kampen innenfor Norges grenser, men at man nu dro ut av landet for å fortsette Norges selvstendighetskrig. Rundskrivelsen er innledet med at dette er gjengitt etter bladet Finmarken. Om bladet har misforstått Kongen derhen at han har sagt «selvstendighetskrigsitetendfor «selvstendige liv», kunne ikke ha noen reell betydning, for ingen kunne være i tvil om at Kongen hadde gitt uttrykk for at kampen skulle fortsette utenfor landets grenser.

Advokat Pøss: — Ville riksadvokatembetet under normale forhold ha gjengitt en lokalavis uten å kontrollere at den hadde referert riktig?

Advokat Arntzen: — Nei, men vi hadde vært i krig, og dette var et oppgjør etter en krig.

Vitnet opplyste at han som svar på en artikkel i Farmann hadde redegjort for denne rundskrivelsen og grunnlaget for den før Langeland skrev sin bok.

Om § 32 i den opprinnelige landsvikanordning uttalte advokat Arntzen at så vidt han kjente til var den aldri blitt praktisert.

Aktor dokumenterte deretter Langelands Kringkastingsforedrag om befolknings spørsmålet i Tyskland i juli 1940. Foredraget ble senere offentliggjort i en bok, «Det nye Tyskland», som ble utgitt av Stenersens forlag sammen med foredrag i samme serie av Herman Harris Aall, Klaus Hansen og flere kjente nazister. Det var for øvrig, foruten Langeland, også et par andre nasjonalsinnede nordmenn blant foredragsholderne. Langeland endte sitt foredrag slik: «Tysklands kamp for å gjenreise folkets levedyktighet er en kamp av verdenshistorisk betydning. Dersom denne lykkes, gir det et visst håp om at den hvite mann fremdeles vil kunne leve gjennom tidene. Skulle kampen ikke lykkes, vil det se trist ut for den hvite manns fremtid, for da vil håpet også være lite for de andre europeiske folk, når de etter hvert skjønner at de må ta opp kampen for livet».

Aktor foreholder Langeland også en del andre ting i foredraget, som etter hans mening er av propagandemessig art.

Lagmannen spør Langeland om han, som inntok en kommandostilling i Mil.org, har vært utsatt for noen kritikk på grunn av dette foredraget?

Langeland: — Ikke annet enn at noen aviser har pirket ved det etterat mine bøker kom ut.

Han forklarer at han var på ferie i Valdres da han ble ringt opp fra Kringkastingsens gamle ledelse, så vidt han husker av professor Midtun, med spørsmål om han ville holde dette foredraget. Han visste at kringkastingsledelsen manøvrerte

for å holde stillingen, og han antok at foredraget skulle være et ledd i denne manøvreringen. Det emne han skulle tale om var jo nøytralt, og han fant å kunne erklære seg villig. Etter alt han tidligere hadde skrevet om befolknings spørsmål var det naturlig at han fikk denne henvendelsen. Det ble ikke sagt noe om at hans foredrag skulle gå inn i en serie eller at det skulle trykkes etterpå. Hadde han visst det, ville han ha nektet.

Aktor bemerker at det var et nazistisk kontor i Kringkastingsen, som ordnet med denne foredragsserien, og dette burde Langeland ha visst.

Arbeiderbladet hadde etterat Langelands bøker kom ut hatt en artikkel om dette kringkastingsforedraget, hvorefter Langeland hadde fått inntatt et svar som gikk ut på at det var beklagelig at bladet ga misvisende opplysninger uten å ringe til ham på forhånd.

Aktor spør om Langeland selv har ringt til de personer, han har omtalt i sine bøker, før han skrev.

Langeland: — Nei, men jeg hadde jo de offisielle dokumenter for meg.

Det ble også i går avhørt en del vitner for lukkede dører angående forholdene på Bredtvedt.

Deretter behandles følgende uttalelse i Bergsvik skrift: «Hvis hr. Platou hadde vært medlem av NS, ville han ha mistet livet, eller i det minste blitt dømt til livsvarig fengsel, slik det hendte med de menn han utnevnte.»

Fylkesmann Platou ble av aktor forelagt den meget omtalte rundskrivelse til Den norske dommerforenings medlemmer om at dommeren ikke skulle være til hinder for innmeldelse i NS.

Han forklarte at flere dommere høsten 1940 hadde gitt uttrykk for engstelse for at det skulle bli øvet et lignende press på dem som på politilebetsmennene.

Vitnet hadde konferert med Rilsnæs, som lovet at han ville respektere dommerens uavhengighet. Imidlertid kom det beskjed om at et slikt press var øvet mot en dommer av en «fylkesfører», og vedkommende dommer hadde klaset til dommerforeningen. Vitnet gikk da til Rilsnæs, som ikke ville gi sitt løfte skriftlig, men forela saken for Quisling, som formet uttalelsen om at dommeren ikke skulle være til hinder for innmeldelse i NS. Vitnet satte så opp et konsept til en rundskrivelse med gjengivelse av Quislings uttalelse til underretning for de dommere, som «måtte ønske» å melde seg inn. Rundskrivelsen var ment som en beroligelse til dommerne, de skulle vite at de ikke hadde noe å frykte, hvis de ikke meldte seg inn. Rilsnæs rettet i konseptet ordene «måtte ønske» til «ønsker», men da vitnet protesterte, rettet han det tilbake igjen. Til gjengjeld satte han i siste øyeblikk den betingelse at vitnet skulle underrette dommerforeningen, antagelig fordi han ikke overfor partiet ville

vedstå seg dens innhold. Vitnet antar ikke dette for å være av en slik betydning at han ville motsette seg det. Naturligvis ville det vært lettere for meg å sende ut Quislings uttalelse uten noen tilføyelse, men derved ville jeg ikke ha oppnådd det som jeg hadde tilskilt hele tiden, nemlig å gjøre dommerne oppmerksom på at her ville det ikke bli tale om noe press, sier vitnet.

— Jeg ble meget forbauset da jeg etter frigjøringen hørte at en ellers bra dommer hadde påberopt seg denne rundskrivelsen.

Advokat Borgesen: — Hadde De noe med utnevelsen av de nye «høyesterettsdommerne»?

— Nei. Rilsnæs rådførte seg med en ekspedisjonssjef i et annet departement.

— Fikk ikke dommerne en meddelelse fra Dem om utnevelsen?

— De fikk et dokument som var parafert av meg.

Lagmann P. J. Glørsen, som er styremedlem og sekretær i dommerforeningen, forklarte at dommerne hadde oppfattet departementets rundskrivelse slik at den ikke inneholdt noen oppfordring om å melde seg inn i NS. Den var bare en bekreftelse på en rundskrivelse dommerforeningen selv hadde sendt sine medlemmer om at de ikke behøvde å frykte noe press. Av alle landets dommere var bare 8 medlemmer av NS. De to døde for frigjøringen, mens de seks har fått dom. I dens domspremisser er ikke anført noe om at rundskrivelsen fra departementet hadde innvirket på deres standpunkt med hensyn til innmeldelse eller ikke.